

HAMZA GÁBOR

MAGYAR-OLASZ JOGÁSZ KAPCSOLATOK A KÖZÉPKORBAN A PEREGRINATIO ACADEMICA TÜKRÉBEN

1. A magyar-olasz (itáliai) jogászkapcsolatok a XIII. sz. század első felére nyúlnak vissza. Ettől az időtől kezdve igen sokan nyerték jogi képzettségüket Magyarország mindenkori területéről Bologna és Padova egyetemén. Ugy véljük, hogy éppen a jogász peregrinatio academica körében játszanak bizonyos, ha döntőnek nem is nevezhető szerepet a ma már csaknem évezredes múltra visszanyúló olasz-magyar kereskedelmi kapcsolatok. Szubjektíve — talán nem túlzás ezt állítani — az intenzív peregrinatio academica-ban nem csekély súlyú hazánk „értelmiségének” az antikvitásra visszanyúló történelmi hagyományok által motivált vonzalma Itália iránt. Itália s kiváltképpen Róma vonatkozásában különleges erős vonzódás jellemző első királyunkra, Szent Istvánra.

2. Az 1158-ban „studium” rangot kapott „veneranda studiorum Bononia” valóban anyja volt az itáliai egyetemek sorának. A párizsi tanári kormányzattal (universitas magistrorum) szemben diákönkormányzaton alapuló bolognai studium generale éppen a diákok önkormányzási törekvéseinek fel-felerősödése révén lesz több itáliai egyetem önkéntelen élet-rehívója. A jogaikért küzdeni, s ha kell lázadni és elvándorolni is kész hallgatók hozzák létre a padovai egyetemet is 1222 táján.

Ha egy város befogad egy „studium generale-t”, azt azért teszi, hogy polgárai is hasznót láthassanak a professzorok előadásaira odaáramló hallgatók tömegéből. Az itáliai (és más európai) egyetemek középkori történetének egyik legjellegzetesebb motívuma a hallgatók kegyeiért való versengés.

Ez a versengés a magyarországi hallgatókért is folyt Bologna és Pádvia között egészen a kezdetektől. A XIII. században a mérleg nyelve egyértelműen Bologna javára billen.

3. A XIII. században megnövekszik a magyarok körében az egyetemlátogatási kedv. A párizsi „artes liberales” és a teológiai tanulmányok hegemoniáját már az utolsó Árpádok alatt megtöri a jogi tudás iránti érdeklődés. Az összes értelmiségi funkciót ellátó magyar klerikus réteg, a világi papság egy jelentős része, már ekkor elsősorban nem a teológia, hanem a jogi ismeretek megszerzésére kényszerült és törekedett. Nem csoda, hogy a „jog századának”, a XIII. századnak a végéig több mint nyolcvan magyar hallgatót ismerünk név szerint Bolognában, elsősorban az esztergomi és zágrábi egyházmegyéből. Ténylegesen számuk azonban ennek többszörösére rúghat, hiszen az ultramontán nemzetek sorában már 1265-ben a magyar nemzetet is ott találjuk. A magyar hallgatók kivétel nélkül kánonjogi ismeretek szerzésére törekedtek, de bizonyosak lehetünk abban, hogy nem egy leendő főpapunk hallgathatta még Accursius előadásait is. A kánonjog két jelentős

korabeli bolognai professzora, Azo és Accursius kánonista kollégái, Damasus és Paulus Ungarus is minden valószínűség szerint Magyarország szülöttei voltak.

4. Az Anjou-házból származó királyaink uralkodása alatt a politikai bizonytalanságok ellenére az itáliai egyetemek látogatása tovább erősödik. Elsősorban I. Lajos képezte a védeneket. Udvarának „in iure canonico proventus” tagjai jó szolgálatot tettek az avignoni pápákkal folytatott diplomáciai küzdelmekben.

Bologna mellé ebben a korban már Padova is felzárkózik. Valószínűleg ekkor jelenik meg itt a jogász natiók között a magyar is. A világi papság jelentős része él azzal a lehetőséggel, hogy a pápa többször is felmentést ad a püspökök helyben lakási kötelezettsége alól (1309, 1376).

5. A közép-európai egyetemek (Prága, Krakkó, Bécs) megnyitása nagy konkurenciát jelentett a közép-európai hallgatók (s így a magyarok) felső képzésében eddig egyeduralmú itáliai egyetemeknek. A bolognai és padovai egyetem legjelentősebb, legtöbb pénzt hozó nemzetének, a Natio Germanica-nak az egyetemeken tartása jelentős változást követelt meg a két egyetemtől. A XIV. század végére válik Padova négy szakos egyetemmé, a jog és a teológia mellé a bölcsész és orvos képzést is ellátó artista fakultás zárkózik fel. Ezen, rögtön megnyílása után feltűnnek az első magyar orvostanhallgatók (szintén klerikusok), mellyel a jogászképzéshez hasonló, jelentős tradíció kezdődik.

6. A „Legum Bononia Mater” a XV. század elején kisebb válságot él át. A fiatalabb egyetemeken, elsősorban Ferrarában divatozó „studia humaniora” (itt az évszázad folyamán több, mint 100 magyar hallgatóval találkozunk, tehát jelentős a konkurencia) sok hallgatót kényszerít más egyetem látogatására. A magyar hallgatók nem lesznek hűtlenek azonban hozzá, több magyar professzorral találkozunk (Thomaso de Ungheria 1407—8, Széchi Dénes 1433—4), s többen hallgatják Giovanni da Imola, a kor neves kánonistájának előadásait. Az egyetem hamar túlteszi magát a válságon, s az 1450-es évektől Bologna válik ismét az itáliai egyetemek élenjárójává. Az új statutum, nagyszabású építkezések és elsősorban a „studi humaniora” magasszintű művelése adja vissza az egyetemnek a régi tekintélyt.

7. Számarányaiban Pádúa már a XV. században Bologna előtt van. Az 1430-as évektől kezdve a túlnyomóan még mindig kánonjogi fokozatok megszerzésére törekvők mellett azonban egyre szaporodó számban jelennek meg a filológia és a medicina iránt érdeklődő magyar diákok. A magyarországiak összlétszáma 1400 és 1526 között meghaladja a kétszázat. Legjelesebb képviselőjük a középkor legnagyobb magyarországi költője Janus Pannonius.

8. A két egyetem közötti három évszázados versengésben a végleges döntést a mohácsi csata hozta meg. Az utolsó nagy bolognai humanista generáció tagjai, az egyetemi éveket humanista, filológiai művek kiadására is kihasználó „kényszerjogász” főpapok többsége a mohácsi csataterén fejezte be életét. A protestantizmus elterjedésének az egyetemplátogatásra kifejtett negatív hatását Padova tudta jobban feldolgozni, s ez megmutatkozik a magyarországi hallgatók jelenlétében is a két egyetemen.

A protestantizmussal a magyar műveltségben szakadás állt be a német és az olasz irányultság között. A barokk korszakban a két irány egymással ellentétesen fut, s csak a felvilágosodás révén közeledik majd ismét egymáshoz. Ez a kettősség a magyarok egyetemjárásában is megfigyelhető, bár éppen a joghallgatóknál sokáig elképzelhető a német és olasz egyetemek egymásutáni látogatása.

9. A padovai egyetem a XVI. század folyamán végleg elhódítja a tudományos vezető szerepet Bolognától. A század elején még a hanyatlás jelei mutatkoztak itt is, de az egyetem 1540 körül már ismét fénykorát éli. A bölcsészeti és orvosi kurzusoknak négyszáz hallgatója van, a neves jogászprofesszorokat még többen hallgatják. A reformáció idején a velencei fennhatóság révén Padova függetlenebb Rómától, mint bármely más olasz egyetem. Itt a protestáns német és magyar hallgatókat is szívesen látják, sőt doktori címek szerzését is lehetővé teszik számukra.

10. A XVI. század elején még a régi hagyományok élnek az idelátogató magyar hallgatókban, akiket jórészt hazai egyházfők támogatnak tanulmányaikban. A század közepétől már kizárólag csak világi pályára készülő magyar joghallgatókkal találkozunk. Többük mögött már hosszú németországi tanulmányok állnak a wittenbergi, bázeli vagy éppen strassburgi akadémiákon. Míg korábban a magyar királyság területéről inkább a nyugati és déli részek fiai látogattak ide, a XVI. században egyre inkább az ország keleti részei, Erdély szülöttei keresik itt a tudás forrását.

11. A számok önmagukért beszélnek: az eddig ismert 145 magyarországi hallgatóból 1526 és 1600 között 86 jogász, a többi medicinát hallgatott, vagy a humaniorákat választotta fő tevékenységül. A XVII. század folyamán a jogászok hegemoniája tovább tart a Magyarországról érkezők között (94-ből 51), de az orvostanhallgatók lassan átveszik a stafétabotot. Ez annál is inkább érthető, mert Padovát a XVII. századtól már a természettudományok oktatása teszi európai hírűvé. A jogi oktatás ebben az időben nagyon lehanyatlik, s a német jogi karok gúnyolódó mondása több esetben is igazolható: *Sumimus pecuniam et mittimus asinum in Italiam*. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a megszorodó orvostanhallgatók között egészen 1848-ig ne tűnne fel egy-egy joghallgató is, aki tudásának bővülését joggal várhatta Padova jogi karán.